

Sholijas

(No vācu valodas tulkojis¹ Raivis Bičevskis)

[156] Skatpunkts laikam gan ir ģeometrisks jēdziens tāpat kā konstrukcija – tiem abiem ir tik liela nozīme pašreizējā filozofijā.

[157] Sistemātiska filozofija ir pavisam subjektīva, absolūtais ir objektīvs.

[158] Gaisma ir Absolūts, gaiss ir sistemātisks, ūdens – transcendentāls, zeme – elementāra.

[159] Īstai fizikai būtu jābūt dabas fizikai, loģikai un politikai. Mācībai par tapšanu un mācībai par pilnigošanos.

[160] Tas, ka [Fihtes] zinātmācība nav nekas cits kā eksperiments, ir ļoti tuvu patiesībai; dižākais un svarīgākais, kas vēl paveikts. Ir arī pilnībā izdevies.

[161] Trigonometrijai jābūt ļoti ētiskai, un tai jāatklāj arī daudz par reliģiju – tāpat kā elektricitātei par mīlestību. – Vai gan apla kvadrātūra zināmā nozīmē neatrodas *trijstūrī*?

[162] Labākais, ko var atrast Šellingā, ir zināma ķīmiska apsēstība. Viņš ķimizē visu, tāpat kā vecs elēģiķis, piemēram, visu elēģizē. Saskaņā ar Šellingu visa daba ietilpst vienā procesā, Vienā eksperimentā. – Visa daba laikam gan ir ķīmiska, dievišķais – mehānisks, cilvēciskais – organisks; tas viss – skatoties lielos vilcienos. – Šellinga filozofija ir

dzīvs + un –. Mana prakse (skābeklis, slāpekļis = teorija) beidzas ar tuberkulozi kā elpošana skābeklī.

[163] Ūdeņradis un ogleklis kā idealitāte un realitāte.

[164] Ir tikai četras maņas; garša (realitāte) un smarža (idealitāte) ir dihotomiķes. Vai gan rokām un kājām nebija jābūt speciāliem sajūtu orgāniem kā degunam un mēlei? Jutekļu dihotomija ir kaut kas, kam jāpievērš uzmanība.

[165] Lai izprastu gara galvanismu, jāprecizē: kas *tajā* ir muskulis un nervs; tālāk: arī vadītāju teorija, arī saskares princips, saskares orgāni.

[166] Gars un ķermenis ir pavisam viens un tas pats. Tā ir absolūta evidence. Varbūt visa nervu darbība ir sistemātiska sastingšana un saraušanās. Dzīvība patiesi īstenībā ir krampji. Tā jāstudē kā organiskā daba cilvēkā, veģetatīvā daba puķē, tā šķiet arī minerālā daba metālos. Veselība nav nekas cits kā vidus, dzīvīga harmonija, lai arī tai nav sakara ar spēka mērīšanu. Slimība ir ekstrēms. Slimība ir nepareiza attiecība starp sastingumu un saraušanos – tā, ka abi gan mainās, nomaina viens otru, taču harmoniski nesavienojas.

[167] Drudzis ir šķidro daļu slimība, krampji – cieto [daļu], tuberkuloze – gāzveida [daļu].

[168] Dievišķuma esamība ir evidentā tāpat kā dabas [esamība], jo abi ir cilvēkam būšanas daļas.

[169] Šellinga filozofija ir pāraksidējusies.

[170] Skopums ir auksts drudzis, slavas kāre – karsts, baudkāre – slinks. – Ģikts kaite – neatlaidīgākā.

[171] Iedomība, paštaisnums un alkatība ir trīs tikumiska cilvēka slimības. To asni laikam gan ir katrā cilvēkā.

¹ Tulkots no izdevuma: *Kritische Friedrich-Schlegel-Ausgabe*. Hrsg. von Ernst Behler unter Mitwirkung von Jean-Jacques Anstett und Hans Eichner. Zweite Abteilung: Schriften aus dem Nachlass. Bd. 18; Philosophische Lehrjahre 1796–1806 nebst philosophischen Manuskripten aus den Jahren 1796–1828. Erster Teil. Mit Einleitung und Kommentar hrsg. von Ernst Behler. München, Paderborn, Wien: Verlag Ferdinand Schöningh; Zürich: Thomas-Verlag, 1963, S. 135–140.

[172] Jūsmošana un aizrautība ir drudža analogi. Ikviens luksuss ir drudžains, arī poēzijā; izšķērdība.

[173] Krampji ir ģikts darbībā, un ģikts ir krampji miera stāvoklī. Īstais baudkāris ir parastais egoists; tas arī garīgā nozīmē beidz kā ģikts ķertais.

[174] Iedomību pielīdzināt tuberkulozei.

[175] Radot sanāk kopā viss, kas ir cilvēkā no elasticitātes, magnētisma, elektricitātes.

[176] Nomods ir krampji, miegs – stingums. Miršana, dzīves beigas ir stingums, sākums – krampji, dzīve pati tātad ir abi.

[177] Elementāri transcendentāli, absolūti sistemātiski daba, filozofija, poēzija, ētika ir dievišķais un mitoloģija, fizika, vēsture ir cilvēkam būšana. Universa raksturojums kā *ἔν και πάν* filozofijā aptvertu tos visus.

[178] Matēmatika ir zinātne pati; nevis tā, ar ko sāk, bet gan tā, ar ko beidz.

[179] Politika, loģika, fizika pašas par sevi drīzāk ir mākslas. Kritika turpretim – zinātne un māksla. Filozofija un valoda nav nodalāmas.

[180] Matēmatiku pašu laikam nemaz nevar izteikt valodā. Bet gan tikai matēmatikas filozofiju.

[181] Cilvēkam būšana ir vidū – tā ir triviāla patiesība. Pēc tam tā sadalās dievišķumā un dabā.

[182] Mūsdienu filozofi tikai konstruē loģisko universu.

[183] Filozofiska optika varētu būt svarīgāka par filozofisku algebru.

[184] Fizika, loģika un politika kā *viena* sistēma. Loģika kompresēta, proti, kriptiskā garā, dotu materiālo lielo loģiku, kuras asni ir Kanta un Fihtes [darbos].

[185] Spinoza[s darbs “Ētika”] ir abstrakciju sistēma. I grāmatā viss veselums, dievišķuma konstrukcija. II [grāmatā] idealitātes un realitātes identitāte, III [grāmatā] – objekta un subjekta [identitāte]. IV [grāmatā] – formas un matērijas [identitāte], V – teorijas un prakses [identitāte].

[186] Lielajai loģikai jāpaceļas no politikas līdz pat ģeometrijai. *Gramatika* kā zinātne jāaplūko kā augstākā loģika.

[187] Filozofija laikam gan nav nekas vairāk par *filozofijas vēsturi*, ja vien pareizi saprot to, kas ir vēsture.

[188] Modernās filozofijas pirmo periodu raksturo asa opozīcija pret sholastiem, otrais periods atkal jau atgriežas pie tiem.

[189] Metafizika ir universa konstrukcija, un loģika ir gara zinātne un māksla. Tātad gara abi poli.

[190] Ja Leibnics ir pašreizējā perioda aizsācējs, tad ir pavisam pareizi, ka Fihte kā [perioda] noslēdzējs atgriežas pie viņa.

[191] Psiholoģija Volfa iedalījumā ir transcendentāla zinātne (racionāla idealitāte [un] empīriskā realitāte). *Ontoloģija* [ir] elementār-filozofija. *Kosmoloģija* [ir] sistemātiska, un teoloģija [ir] absolūta [zinātne]. – Visas šīs zinātnes mērķē uz sabrukušo universa konstrukciju.

[192] *Morāle* un *daba patiesi* ir *pozitīva un negatīva*.

[193] Kantam īstenībā ir tikai trīs zinātnes. Tīrā prāta kritika ir loģika. Praktiskā prāta kritika ir politika, ētika. Spriestspējas kritika – fizika [un] estētika. Visam doktrinālajam pēc redakcijas [veikšanas] vajadzētu būt satilpināmam šajās trīs daļās.

[194] Dīvaini, ka bezgalīgā un galīgā savienojumu dvēsele un miesa atrod par grūtu, lai gan tie abi ir vienoti.

[195] Ticība ir zinātne, kurā vairs nemaz neuzdod jautājumu par patiesību. Ikvienu intuitīva atziņa ir vai nu diskursīva, vai simboliska, t. i., paziņojama. Nepastarpināta izziņa ir darīšana, domāšana.

[196] Kristīgās reliģijas mērķis ir fiziska savienošanās, sapārošanās ar Dievu. Ir nicināmi par to sašust. Vienīgi mistiķi šajā ziņā bija pavisam konsekventi. Dievu jāspēj ēst; tiesa, tā ir tikai zemākā pakāpe. Muhamedāņu jutekliskie priekšstati par debesīm ir pareizie. Sakramenti – katoliskās baznīcas spožākā daļa.

[197] Jūdaisms, muhamedānisms un kristietība šķiet veidojam sistemātisku trīsvienību Δ.

[198] Kāds ir ētiķis tikai tādā mērā, kādā tas ir poēts un filozofs.

[199] Varbūt patiesa loģika un universa raksturs ir identi? Ir tikai bezgaldaudzi filozofiski mākslasdarbi – tāpat kā poēmas – un *viena* sistēma.

[200] Filozofijas loģika, kritika būtu filozofiju raksturojošs tulkojums jeb tulkojošs raksturojums. – Vai varētu arī sarakstīt šādu universa raksturojumu, kas būtu tīri filozofisks darbs, vai varbūt drīzāk tāds [raksturojums] būtu *religijas principi*? – Tas būtu centrālteksts, ne vairs izolēts ētisks teksts, ne pilnībā poētisks un ne pilnībā filozofisks. *Bībele* vārda burtiskā nozīmē, svētie Raksti. →

[201] Ja [Fihtes] zinātmācību sintezē ar Kanta trim kritikām, tad iegūst varbūt kārtīgu loģiku, organonu, vismaz tāda formu; matērija ir tāda [organona] vēsture, filozofija – tā kritika.

[202] Maģijā un προφητεειν reliģija kļūst enerģiska un rada dabu.

[203] Romiešu filozofijas dižākais produkts ir *Corpus iuris*. Romiešu filozofija ir pavisam morālas dabas.

[204] Fragmenta priekšmets ir filozofisks indivīds, dzīva doma, *conceptus*.

[205] Senie ebreji ir tiktāl interesanti, ka poēzija un filozofija viņiem bija pavisam nenošķiramas [un] ka viņu literatūra sākas ar cilvēkam būšanas vēsturi un ar likumdošanu. Viņu poēzija ļoti enigmātiska. Arī tas, ka visa nācija uzrakstījusi tikai Vienu grāmatu.

[206] Tiklīdz filozofija ir artikulēta, zīmiskota, tā ienāk gramatikas laukā un tur tiek pakļauta rigorozam *patiesības* jēdzienam.

[207] Garve ir angļu filozofijas reprezentants Vācijā.

[208] Vai gan filozofiem nebūtu universs tikpat jāfilozofē, kā senie dzejnieki to poetizējuši?

[209] Rodas iespaids, ka ikvienai Šellinga [filozofijas jomai] vispirms dzimis nedzīvs bērns – gan *formai*, gan *Es*, gan *dabas* filozofijas paragrāfiem, *idejām* arī.

[210] Sievietēm ir daudz jutīgāka simpātija. Brutalitāte ir tās [tronī] nosēdināt tukumību; [tā būtu] *kalpošana dzīvnieciskajam* smalkākajā veidā.

[211] *Teorija un prakse* ir iedalījums cilvēkam, *forma un matērija* – māksliniekam.

[212] *Domās* filozofijā ir kas vairāk par ideāliem.

[213] Organiska filozofiska spēja ir *iztēle*, ķīmiska – *prāts*, mehāniska – *sapratne*.

[214] Ikvienā cilvēkā dzejošana un cenšanās, tiekšanās ir atklāsme, noslēpums, burvestība. Skaitlis un izplatība dod kustību. – Spēks ir bezgalīga kustība, bezgalīgs skaitlis, bezgalīga izplatība. – Kustība ar dotu skaitli – *mērs*. [Kustība] ar dotu izplatību – *veidols*.

[215] Nozīmīga noteiksme ir *pazīme*; nosakoša – *īpašība*.

[216] *Religijas, mākslas, poēzijas PRINCIPI* – *cilvēkam būšanas* [principi:] ētiska cilvēkam būšana ir bezgalīga mīlestība, bezgalīga patība un bezgalīga harmonija.

[217] Kurš ir filozofs, neesot cilvēks, tas var uztaisīt filozofiju, bet tas nav filozofs. Tikai cilvēks var būt filozofs.

[218] Tikai universa raksturojums ir [ista] filozofija. Tāpat kā bezgalīgā raksturojums.

[219] Patiess ideālisms nestāsta tikai to, ka mēs radām objektu; tas konstruē universu un parāda, *kā* [tieši] mēs to darām; šķiet, [tas] var konstruēt arī bezgalīgi daudzus objektus un pasaules.

[220] Cahariē *Valsts un baznīcas vienotība*.

Frīdriha Šlēgela sholijas

Romantisms ir domas, rakstības un dzīves eksperiments. Par to savā agrīnajā radošās darbības fāzē īpaši spilgtu liecību sniedz Frīdrihs Šlēgels. Saskaņā ar viņa paša un viņa sarunbiedru fragmenta teoriju viņš rada tūkstošiem fragmentu, no kuriem tikai daļa ir publicēta viņa dzīves laikā romantiķu programmatiskajā laikrakstā “Atheneum” un citos izdevumos. Šie fragmenti paši ir eksperimenti – fragmenta teorijas izmēģinājumi praksē un vienlaikus šīs teorijas radīšanas process. Laika gaitā mainās fragmentu un visa F. Šlēgela tekstu korpusa

nosacītā veseluma attiecības un arī paša fragmenta kā teksta žanra izpratne. Tomēr nemainīgs pavērsieniems bagātājā F. Šlēgela kā literāta un filozofa attīstībā paliek viens: šo fragmentu pārsteidzošums. Tāds ir arī romantisma fragmentu mērķis – pārsteigt tik lielā mērā, ka no pārsteiguma raisās doma, iztēle un reiz fiksētas nozīmes un priekšstati atkal ieplūst dzīves mainīgajā un radošajā fluidā.

Un tomēr, hermeneitiski raugoties, arī fragmentiem ir savs konteksts. Šlēgels, kuru pamatoti var uzskatīt par romantisma filozofu, fragmentos demonstrē filozofiju, par kuras jauno formu viņš cīnās. Viņš vērsās pret 17.–18. gadsimta filozofijas “bailīgi pierādošo domu mehāniku” un arī pret sava laika “ideālistiskajām sistēmkonstrukcijām”.² Romantisma filozofijas forma ir kā pati dzīve – neapreķināma un daudzveidīga, mainīga un brīva. Fragmenti ir šīs formas meklējumu pirmais propedeutiskais rezultāts, romāns – otrs mēģinājums. Šlēgels meklē un slīpē šo jaunās romantiskās filozofijas formu arī vēlinajos plašajos lekcijuursos “Dzīves filozofija” (1827), “Filozofiskās lekcijas it īpaši par valodas un vārda filozofiju” (1830) u. c. Tādējādi ne tikai saturiski, bet arī formas ziņā romantisma filozofija paliek *work in progress*. Šajā darbā, kā var redzēt arī “Sholijās”, Šlēgels iestrādā studiju gadu refleksijas – fragmentos parādās Kanta kritiskā filozofija (184., 193., 201.), Johana Gotlība Fihthes zinātmācība (*Wissenschaftslehre*) (160., 184., 190., 201.), Šellinga dabas filozofija (162., 169., 209.), taču arī atsauces uz Spinozu (185.), Leibnicu (190.), Volfu (191.), Kristiānu Garvi (207.), tiesību teoretīķi Karlu S. Cahariē fon Lingentālu (220.). Tāpat fragmentos labi redzams tālaika zinātņu diskusiju nospiedums – ķīmijas, mehānikas, fizikas, medicīnas jēdzieni parādās gan dabas filozofijas, gan cilvēka ķermeņa aplūkojumā,

gan – romantiskā veidā pārnesti uz romantisma stila, formas, mērķu raksturojumu.

Tomēr fragmentiem, kuri reprezentē Šlēgela (un līdz ar to – visa agrinā romantisma) filozofisko kredo, ir arī ģenētiskais jeb biogrāfisks personiskais aspekts: filozofiskie fragmenti ataino viņa tapšanu – “filozofiskos mācību gadus”. Šlēgels bija iecerējis fragmentus sakārtot atbilstīgi šīs tapšanas posmiem. Fragmentu tūkstoši piezīmju burtnīcās veido viņa dzīves “Bildungsroman” – tapšanas, veidošanās romānu. Tomēr arī savu dzīvi Šlēgels redz romantiski, t. i., tai nav kāda skaidra sociāla vai politiska, personības izaugsmes skalas vai reliģisku priekšstatu noteikta mērķa: dzīve pati “tās bezgalīgajā pārpilnībā” dzen attēlot to tikai ironiski, tikai paradoksāli, tikai atvērti iespējamībai, dzen tuvoties vēl nepamanītajam, sistēmā netveramajam. Romantiskā fragmenta un romantiskās ironijas definīcijas Šlēgela (un Novalisa) redakcijā skan gandrīz identiski: tie ir nebeidzams strīds “starp nenoteikto un noteikto, pilnīgas artikulācijas neiespējamību un nepieciešamību”.³ Fragmenti ir romantisma ironijas paraugstunda.

F. Šlēgela “Sholijas”, kuras latviešu valodā tulkotas pirmo reizi tieši šim krājumam, ir daļa no Šlēgela “Filozofisko mācību gadu” pirmā posma (1796–1797). “Sholijas” (no σχολιον, *scholium*) ir 156.–220. ieraksts Šlēgela fragmentu burtnīcā – 65 dažāda garuma un satura fragmenti, kas nedz tolaik, nedz vēlāk Šlēgela dzīves laikā netiek publicēti. Līdz to publicēšanai jāgaida gandrīz divi gadsimti – tāpat kā daudzus citus viņa fragmentus, to publicēšanu kritiskā izdevumā sagatavo pašu romantiķu aizsāktā interese par tekstuālajiem korpusiem, kas dzīves laikā parasti paliek zem darbu aisberga redzamās daļas. Ielūkojoties šajos fragmentos, mēs ielūkojamies zemūdens pasaulēs – romantisma tapšanas noslēpumos.

Tradicionāli sholija ir piezīme kāda klasiska teksta malā, kas paskaidro kādu tumšu šī teksta vietu, taču Šlēgela sholijas pašas ir

² Behler, E. Einleitung. In: Schlegel, Fr. *Kritische Friedrich-Schlegel-Ausgabe*. Bd. 18. Paderborn, München, Wien: Verlag Ferdinand Schöningh, 1963, S. X.

³ Behler, E. Einleitung, S. XVIII.

centrālais teksts. Tās ir piezīmes tāda bezgalīga teksta malās, kura vēl nav un kurš tikai top tieši no fragmentu bezgalīgās, t. i., paradoksālās, universālpoēzijas. Tobrīd, kad Šlēgels piezīmju burtnīcās ieraksta savas sholijas, viņš ir Jēnā: studē Fihtes filozofiju paša filozofa vadībā, taču jau agri uztver to tikai kā impulsu jaunu apvēršņu atklāšanai. Jēna tobrīd ir viena no pārsteidzošas domas intensitātes vietām, kam maz līdzinieku visā filozofijas un literatūras vēsturē: Fihte, Šillers, Gēte, brāļi Humbolti, brāļi Šlēgeli, Šellings, Novaliss, Tīks un daudzi citi tobrīd uzbūvē filozofisku, literāru, poētisku un zinātnisku radošas spriedzes lauku, kura ietekme būs dziļa un iestiepsies tālu visdažādākajās 19. un 20. gadsimta dimensijās un nodarbēs.

No šī lauka un šī laika nāk arī Frīdriha Šlēgela “Sholijas” kā neliela daļa no viņa filozofiskajiem mācību gadiem. Taču, pieminot šos “mācību gadus”, nevajag pieņemt, ka 1796.–1797. gada sholijas ir skolnieciskas. Jau tajās skaidri parādās Šlēgela spēja ienest lasītāja redzes laukā “svešādo”, kas viņa daudzkārt piesaukto netveramo bezgalīgo nepadara tikai par tukšu negatīvu lielumu, tikai “par deziluzionējošu momentu un negāciju”.⁴ Fragmenti māca acij to saskatīt. Ja arī, lasot “Sholijas”, šķiet, ka

jēdzienu konstelācijas un izteikumu lapidārums “traucē” vai galu galā atstāj lasītāju “tukšā”, tad jāatceras, ka fragmenti (tāpat kā valodiski kalambūri, pārpratumi un šķitums) saskaņā ar romantisma fragmenta teoriju “nekad nav tukši”.⁵ Tajos sarosās kāda sintēze, kāda cildenā nojausma, kāda jēga, kuras klātbūtne ir un nav skaidra: tā *ir*, ja lasītājs kļūst radoši aktīvs, un tās *nav*, jo pat artikulēta paliks tikai daļa, fragments no veseluma, kurš līcis sarosīties lasītājam un jēgai tekstā.

***

“Sholijas” tulkotas no Frīdriha Šlēgela darbu kritiskā izdevuma 18. sējuma. Kvadrātiekvāvis liktie vārdi ir tulkotāja mēģinājums fragmentus padarīt uztveramākus kaut pirmajā – gramatiski hermeneitiskas uztveres – līmenī. Tulkojumā nav atzīmēti vārdi, kurus Šlēgels pats pievienojis fragmentiem kā sholijas tradicionālā nozīmē. Šie vārdi integrēti tekstā. Ar teksta kontekstiem un edīcijas niansēm var iepazīties Ernsta Bēlera “Ievadā” minētajam sējumam (IX–LXX lpp.).

Raivis Bičevskis

⁴ Mennemeier, F. N. *Friedrich Schlegels Poesiebegriff*. München: Wilhelm Fink Verlag, 1971, S. 234–235.

⁵ Nüsse, H. *Die Sprachtheorie Friedrich Schlegels*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1962, S. 90.